

Limburgse bevrijdingsfeesten en herdenkingen na de Eerste Wereldoorlog

‘Na regen kwam zonneschijn. Na lijden kwam verblijden’

Met deze symbolische woorden vat de Bochtse pastoor Van Venckenray in 1919 perfect het opzet van dit artikel samen. Op 28 juni 1919, exact vijf jaar na de moord op aartshertog Frans Ferdinand, werd het verdrag van Versailles ondertekend waardoor de Eerste Wereldoorlog formeel werd beëindigd. Het duurde niet lang voor dit nieuws ook Limburg bereikte. De zomermaanden van 1919 werden gekenmerkt door bevrijdingsfeesten en herdenkingen waarin de Limburgse bevolking het einde van vier jaar geweld en onderdrukking vierde. Deze evenementen stonden in het teken van de Belgische overwinning, de terugkeer van de vrede en de hulding van plaatselijke oud-strijders. De vieringen duurden gemiddeld één tot drie dagen en werden al weken op voorhand aangekondigd in plaatselijke aanplakprieven en krantenberichten. Wanneer we de festiviteiten in de verschillende Limburgse gemeenten vergelijken, vallen er twee vaste elementen op; namelijk de de volksstoet met parades en praalwagens en de misviering opgedragen aan de oorlogsslachtoffers.

Optochten

De volksstoeten waren het populairste onderdeel van de Bevrijdingsfeesten. Deze stoeten waren grootschalige parades waaraan verenigingen alsook grote praalwagens deelnamen. De Limburgse bevolking was dagenlang in de weer om elke straat die de stoet zou passeren te versieren met vlaggen, triomfbogen en slingers in de Belgische driekleur. Het vertrekpunt was gewoonlijk het stadhuis, waar de burgemeester, de gemeenteraad of zelfs een onderwijzer een toespraak hield vooraleer de stoet zich onder harmonieuze tonen van de plaatselijke symfonieën een weg door het stadscentrum baande.

Voorop liepen er meestal formeel uitgedoste ruiters te paard, die met een trompet de stoet aankondigden. Na deze eerste groep volgden gewoonlijk de oud-soldatenbonden. Zij kregen de eer om vooraan de stoet te lopen met opgeheven vaandels in hun mooiste uniform. Ze werden gevolgd door de eigen divisiefanfaren en voortgetrokken artillerie. In de optocht te Hamont werden de oud-soldatenbonden zelfs vergezeld van een mobiele erehaag, bestaande uit netjes uitgedoste kinderen.

Optocht van de oud-soldatenbonden te Hamont

Alle voorname groeperingen en clubs uit de gemeente wandelden mee. Hiertoe behoorden uiteraard het feestcomité en de gemeenteraad, maar ook beroepsgildes, jeugdverenigingen, sportclubs en groepjes kinderen. Vaak zorgden deze genootschappen tijdens de stoet voor spektakel door met vaandels en plakkaats te paraderen. Een aantal van de opschriften die werden megedragen in de zegestoet te Molenbeersel zijn bewaard gebleven. Het waren voornamelijk ludieke rijmpjes waarin werd gelachen met de strenge repressieve maatregelen onder de Duitse bezetting. Zo droeg het spinnersgilde het volgende opschrift mee:

'De Duits in zijn wetten, meende ons het spinnen te beletten.

Doch het wiel snoorde voort, tot genoeg van wie 't hoort.

Een ander voorbeeld werd gedragen door de vereniging van duivenmelkers, die hun duiven jarenlang gekooïd had moeten laten, of hadden moeten afstaan omwille van de Duitse angst voor spionage:

Toen de arend vloog, zaten wij gevangen.

Nu is hij geveld, vliegen wij zeer hoog, over dorp en veld.

Naast deze optochten werden er in de stoeten ook taferelen uit de recente oorlogsjaren uitgebeeld, vaak met een geestige noot. Meestal werden hiervoor praalwagens gebruikt waarop grote decorstukken en een aanzienlijk aantal mensen konden plaatsnemen. Alle passages en aspecten van de oorlog kwamen aan bod. De vlucht van de bevolking na de Duitse inval werd uitgebeeld door families die zich in allerijl en zwaarbepakt verplaatsten met kar en kruiwagen, de gevechten tussen het Belgische en Duitse leger, de deportatie van

werkkrachten naar Duitsland en soortgelijke onderwerpen werden met veel bravoure nagespeeld. Vaak werd er gespeeld met lokale thema's waarover het volk zich jarenlang had geërgerd. Zo kende Noord-Limburg uiteraard de dodendraad en toonde men in Beringen een lachwekkende parodie op het 'korenmenneke', de lokale graancontroleur. In Hamont werd er op een kar zelfs cel 521 van de gevangenis van Sint-Gillis nagebouwd, waar één van de dorpsleden gevangen had gezeten. In de steile straten van Tongeren zoude men met een houten model van een Britse tank door de straten, waar de Duitsers voordien met hun wapens op oefenden. Met veel moeite werd het voertuig meegetrokken, terwijl bovenop de tank de plaatselijke inwoner Louis Christiaens paradeerde met zijn helm en gasmasker op. Ook wagens met patriotistisch gezinde thema's mochten niet ontbreken. De verheerlijking van het Koningshuis en het triomferende leger was uiteindelijk het voornaamste doel van de stoet.

Op de versierde karren die aan de parades deelnamen stonden gekostumeerde personages of werden portretten van het vorstenhuis rondgedragen. Ook de geallieerde legerleiders werden allerm minst vergeten. In de stoet van Hamont hadden enkelingen zich als maarschalk Foch verkleed, die omringd door zijn generaals en gezeten op een mooi versierd verhoog zijn intrede maakte. Hij werd voorafgegaan door een vluchtende Keizer Wilhelm op een hondenkar te midden van een hoop koffers. Links van hem stond de Duitse kroonprins die door een Belgisch soldaatje aan de ketting werd gehouden. Rechts van de kroonprins kon je de Duitse generaals Ludendorf en Hindenburg zien.

De Duitse hofhouding in de Hamontse parade

Nu de overwinning was bezegeld wilde de bevolking kunnen lachen met de zeer gehate Duitse bezetting die haar jarenlang had getergd. Vooral de Duitse Keizer en zijn officieren waren het mikpunt van spot. Een zeer geliefd thema bleek de noodgedwongen ballingschap van de Duitse Keizer in Nederland. De taferelen toonden hem onhandig vluchtend of

klompen makend in zijn Nederlandse verblijfplaats. De Duitse soldaten werden klunzig en onbekwaam afgebeeld, terwijl ze een rammeling kregen van de Belgische soldaten of door ondergedoken Belgische verzetstrijders in de maling werden genomen. In de stoet van Lommel reed een gigantische wagen mee die vergelijkbaar was met het hedendaagse type carnavalswagens. Op de wagen werd een voorovergebogen Duitse keizer voorgesteld met op zijn rug een Belgische soldaat.

Paradewagen in Lommelse bevrijdingsstoet

In sommige gemeenten werden de wagens omgetoverd tot heuse gebouwen. Het betrof meestal het plaatselijke stadhuis, het gebouw waar het Duitse bestuur gevestigd was, huizen waar ondergedoken mensen verbleven of andere etablissementen die een rol in de oorlog hadden vervuld. In Neerpelt werd het plaatselijke gemeentehuis in miniatuurversie nagebouwd, dit was gedurende de oorlogsjaren ook de plaats geweest waar de Duitsers ingekwartierd waren. Het gemeentehuis werd dan ook jarenlang gemeden door de lokale burgers.

Volksfeesten

Op veel plaatsen werd er als onderdeel van de feesten 's avonds een groots banket aangeboden aan de oud-strijders. De sponsoring gebeurde meestal door de plaatselijke bevolking. De voorbereiding van het diner gaf de bevolking het gevoel eindelijk iets terug te kunnen geven aan haar helden. De oud-soldaten gingen maar al te graag in op de uitnodiging; een gratis feestmaaltijd sloeg niemand af.

Feestbanket te Hechel-Eksel

De Bevrijdingsfeesten kenmerkten zich eveneens door het organiseren van Vlaamse kermissen met diverse spelen en overvloedig drankgebruik. Zo werd er in een plaatselijke school te Sint-Huibrechts-Lille een groot feest georganiseerd. Naast een uitgebreide kermis met muziek op de speelplaats werden verschillende schoollokalen thematisch ingekleed naar een van de geallieerde landen, inclusie de lokale dranken. Het verzamelde geld ging integraal naar oud-strijdersverenigingen en de bekostiging van het plaatselijke oorlogsmonument.

In combinatie met deze volksfeesten vond er ook in elke gemeente ook een officiële plechtigheid plaats om de plaatselijke oud-strijders te bedanken voor hun diensten aan het vaderland. Na de ceremonie ontvingen zij elk een ‘erediploma’ uit de handen van hun dankbare medeburgers, deze diploma’s waren een initiatief op nationaal niveau en werden dus in alle Belgische gemeenten uitgereikt. Oud-strijdersbonden kregen een vaandel aangeboden door de gemeenteraad. Deze vaandels hadden een grote symbolische waarde voor de verenigingen en werden bij de jaarlijkse officiële herdenkingen telkens bovengehaald.

Muziek was een belangrijk onderdeel van de festiviteiten. Concerten van de in Limburg gestationeerde Negende- of Elfde lijndivisie en plaatselijke harmonieën stonden steevast op het programma. In Tongeren werd er op zondag 21 september 1919 zelfs een groot muzikfestival georganiseerd. Het festival begon met militaire muziek door het Negendelinierement waarna er maar liefst 51 deelnemende Limburgse muziekmaatschappijen gezamenlijk de Brabançonne speelden voor het stadhuis. Na een grootse optocht mocht het volk stemmen op de beste fanfare. Fanfare ‘de Pruimelaren’ uit Vliermaal won de eerste prijs, en keerde 300 frank rijker huiswaarts.

De festiviteiten op het programma gingen verder na het ondergaan van de zon. In vele steden had men naast de decoratie in de straten ook een ‘algemene verlichting van de stad’

voorbereid. Kaarsen en elektrische lampen verlichtten de straten ook 's nachts. Dit bleek een hele ervaring voor de vele inwoners die eerder nauwelijks in contact waren gekomen met straatverlichting. Een spetterend vuurwerk luidde vaak het einde van de festiviteiten in.

Vrijheidsbomen & oorlogstroeën

Het planten van een vrijheidsboom is een eeuwenoud gebruik dat na de Eerste Wereldoorlog terug op de voorgrond trad. De boom staat symbool voor vrijheid en democratie, en werd traditioneel door het volk geplant na een belangrijke overwinning of na het wegvallen van een vreemde overheersing. Ook de Limburgse gemeenten gaven gehoor aan dit gebruik, het planten van bomen was een vast onderdeel van de naoorlogse feestelijkheden. De pastoor van 's-Gravensvoeren vermeldde hoe een stoet van honderden mensen in feestkledij, begeleid door een fanfare, een vrijheidsboom plantte. De genodigden werden gevraagd om beurtelings een schep aarde op de wortels van de boom te gooien. Nadien brachten zij hulde aan de graven op het kerkhof. De vrijheidsbomen werden bewust geplant op druk bezochte plaatsen zoals het dorpsplein of in nabijheid van de kerk. Er werd voorkeur gegeven aan lindebomen omwille van hun imposante grootte. Toch zijn deze bomen tegenwoordig verdwenen uit het moderne stadsleven. Vermoedelijk vielen zij ten prooi aan de uitbreidende stadskernen, of werden ze simpelweg te oud. Er zijn nochtans gevallen bekend waarbij een nieuwe boom werd geplant nadat de oude boom was afgestorven. Zo werd de vrijheidsboom te Leopoldsburg die in 2010 doormidden brak ten gevolge van een zware storm, na enkele maanden vervangen door een nieuw exemplaar. Desondanks zijn er nog maar weinig gemeenten waar men deze bomen nog zal terugvinden.

Het tentoonstellen van buitgemaakte wapens na een belangrijk gevecht is eveneens gebruik van alle tijden. Gedurende de herovering van het Belgisch grondgebied trof het geallieerde leger een massale hoeveelheid achtergelaten, veroverd of vernield Duits materiaal aan. Na het verzamelen van de Duitse kanonnen, mortieren en mijnenwerpers besliste minister van Oorlog Fulgence Masson dat 1.100 van deze vuurwapens onder de provincies verdeeld zouden worden. De provincie Limburg mocht beschikken over 125 stukken schiettuig. Een Genkse krant schreef:

'Wie zou toch ooit gedacht hebben dat die Duitse kanonnen, met zooveel zorg en ten koste van zooveel geld door 'Krupp und Cie' vervaardigd, door die kleine Belgen zouden gepakt worden en op onze openbare plaatsen zouden prijken, tot schande van de 'stolzen'(trotse) Pruis en tot roem van onzer moedige jongens?'

Het geschut werd aan de Belgische gemeenten in bewaring gegeven om hun pleinen en herdenkplaatsen op te smukken. De huur van deze wapens was van onbepaalde duur en de gemeenten werden zelf verantwoordelijk gesteld voor het onderhoud van het wapentuig. Het was echter verboden om het wapen permanent in te passen als monument. Niet overal was men even tevreden met de oorlogstroeën. De provinciegouverneur kreeg vele klachten binnen over de verloederde toestand van de gekregen kanonnen. Zo kwam er uit Eigen-Bilzen de volgende klacht binnen.

'Betreurenswaardig heb ik kunnen vaststellen, dat de gemelde stukken niet kunnen dienen om op de openbare plaats gesteld te worden, daar één van beide gansch ontredderd is, daar het niet meer half uit zijn geheel is. Het is waarachtig bespottelijk zulke stukken te verzenden en er de naam van trofeeën aan te geven.'

Het is niet duidelijk wat er later met de buitgemaakte wapens zou gebeuren. Indien het Belgische leger ze niet opnieuw had opgeëist bij de tweede Duitse inval in 1940, zijn ze vermoedelijk teruggevorderd door de voormalige eigenaars.

Herdenking van de gevallen slachtoffers

Het herdenken van de oorlog was een moeilijke kwestie. Er moest gevierd worden, maar er moest ook plaats zijn voor innige herdenking van de gesneuvelden. Vaak begonnen de Bevrijdingsfeesten dan ook met een aan de oorlogsslachtoffers opgedragen misviering, deze kerkelijke ceremoniën werden massaal bijgewoond. De kerken werden versierd in een zwarte rouwkleur, smaakvol doorweven met Belgische vaandels, sluiers en strikjes. In sommige gemeenten werden voormalige krijgsaalmoezeniers verzocht om de mis te leiden, deze geestelijken hadden de oorlog van dichtbij meegemaakt en waren daarom eens zo dankbaar dat de Heer een einde had gemaakt aan de goddeloze verschrikkingen. Om hulde aan de overledenen te brengen vonden er soms specifieke rituelen plaats. Zo werd er op het einde van de plechtigheid te Mal een jonge vrouw met een sierlijk gewaad in de Belgische driekleur door vier zwart gesluerde vrouwen met rouwkransen omhangen. Hierna kreeg zij een palmtak in de hand. Hetzelfde gebeurde bij de aanwezige oud-strijders die in een stoet vertrokken naar het grafmonument voor de gesneuvelden. Na de zegening van het monument door de pastoor werden de palmtakjes neergelegd en volgde er een stille herdenking.

Na de oorlog wensten verscheidene families dat de stoffelijke overschotten van hun overleden familielid naar hun gemeente van afkomst zou worden gebracht. Zo kon de dode soldaat bij zijn familie ten ruste worden gelegd en had de familie een meer nabijgelegen rouwplek. Deze

‘translatios’ gebeurden telkens met een uitvoerig eerbetoon vanwege de kerkelijke en militaire instanties. Na de begrafenisceremonie vormde zich een lange stoet naar het kerkhof, ook overlevende strijdmakkers en divisieleden van de overleden soldaat liepen mee.

Foto van een translatio te Brussel uit archief KLM

Hetzelfde gold ook voor ter dood veroordeelde verzetstrijders. Één van de zestien in Hasselt gefusilleerde verzetstrijders, Jaak Tasset, werd na zijn dood begraven in Kuringen, een deelgemeente van Hasselt. In 1919 besliste de gemeenteraad van Neerpelt dat deze dappere lokale held in zijn eigen geboortegrond hoorde te rusten, tenmidden van zijn vrienden en dorpsgenoten.

De besproken festiviteiten en herdenkingsmomenten tonen hoe de Limburgse bevolking haar recent ondergane verleden verwerkte. Een aantal volkse gebruiken, zoals het planten van vrijheidsbomen, werden vanuit hoger niveau door de overheid aangemoedigd. Het overgrote deel van de gebeurtenissen werd echter lokaal door de plaatselijke bevolking georganiseerd.. We kunnen hieruit afleiden dat zij deel uitmaken van een collectief canon Limburgse, of zelfs Belgische ongeschreven regels die eigen zijn aan onze traditionele feest- en rouwcultuur.

Geschreven door Robby Houben.

Bibliografie

Afbeeldingen

- 1,2. VAN DE SIJPE, L., 'Feest in Hamont: Vredesstoet in 1919', NIJSEN, R. (red.), *Limburg feest*, Zutendaal, 2010, 186-191.
3. LEYSEN, V. En INDEKEU, B., *Van teutendorp tot bruisende stad. Lommel in de voorbije twee eeuwen (1800-2000)*, Lommel, 2001.
4. BUSSELS, J., *Hechtel en Eksel tijdens de Eerste Wereldoorlog en het interbellum. Een kroniek*, Hechtel-Eksel, 1998, 204.
5. Brussel, Koninklijk Legermuseum: *Belgique 14-18 Estampes*
- 1.99.37: cérémonie funèbre à l'occasion de la translation des corps de Gabrielle Petit- Bodson et Smeckens. Bruxelles, 29 mai 1919.

Literatuur

Hasselt, Provinciaal archief Limburg: *Archief eerste en tweede wereldoorlog*

- 250-96: oorlogsbut

Hasselt, Provinciale Bibliotheek Hasselt: *Kranten op microfilm*

- LA-MF-116: De Postrijder der Provincie Limburg (23 november 1918 – 11 januari 1919).

'Bevrijdingsstoet Molenbeersel 1919. Vaste en meegedragen opschriften', *Doa roastj gèt*, 11(2001), 18-19.

BERTRANDS, M., *Grootvaders oorlog: het verhaal van de Eerste Wereldoorlog in Beringen, Beverlo, Koersel en Paal*, Beringen, 1998.

BOONEN, M., *Een bezette stad... Maaseik tijdens de Eerste Wereldoorlog 1914-1918*, Maaseik, 2008.

CIERPAL, C., 'Ter zalige gedachtenis onzer gesneuvelden', *Kiosk*, 4(1998), 21-25.

CLAISSE, S., *Du soldat inconnu. Aux monuments commémoratifs Belges de la guerre 14-18*, Brussel, 2013.

K. VERHELST en R. VAN LAERE red., *De Eerste Wereldoorlog in Limburg: Verslagen deel I*, Hasselt, 1997

MARUT, A. (red.), *De kleine geschiedenis van Genk tijdens de Grote Oorlog*, Genk, 1998.
Oorlogsmonument bij lindeboom – Inventaris Bouwkundig Erfgoed – Inventaris Onroerend Erfgoed, 2013 (<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/215770>).

VAN DE SIJPE, L., 'Feest in Hamont: Vredesstoet in 1919', NIJSEN, R. (red.), *Limburg feest*, Zutendaal, 2010, 186-191.

VANNESTE, A., *Kroniek van een dorp in oorlog: Neerpelt 1914-1918. Het dagelijks leven, de spionage en de elektrische draadversperring aan de Belgisch-Nederlandse grens tijdens de Eerste Wereldoorlog. Deel 2: 1916-1918*, Deurne, 1998.

VRANCKEN, J., VRANCKEN, N. en MERTENS, K. (red.), *tongeren en omgeving in 1914-1918- door de ogen van tijdsgenoten. De oorlogsdagboeken van Jan & Nicolaas Vrancken*, balen, 2009.